

Jussi Björlingsällskapets Tidning

J USSI BJÖRLING

Fördelen med att inte
vara tenor

Sånger av Richard Strauss

De sjöng med Jussi:
EZIO PINZA

VÅR STORE SÅNGARE

*Jussis ackompanjatörer
och repetitörer*

MÖTE MED BESS

- 3 Ordföranden har ordet
- 4 Vår störste sångare
- 5 Jussis ackompanjatörer och repetitörer
- 7 Jonas Bergström avliden
- 8 De sjöng med Jussi: Ezio Pinza
- 10 Fördelen med att inte vara tenor
- 13 Jussi Björlings Endräkt
- 14 Sånger av Richard Strauss
- 16 Möte med Bess
- 17 Don Goldberg är död
- 18 Hur Jussi Björlings framträdanden i amerikansk TV först kom till Sverige

- 22 Hur jag upptäckte Jussi Björling
- 23 Museet – en rapport
- 24 Aktuellt om våra pristagare

Omslag:
Jussi Björling med lilla dottern
Ann-Charlotte på Siarö.
Foto: Privat.

OM NYBLOMS MINNESORD

Idetta nummer återges Teddy Nybloms minnesord vid dödsbudet 9 september 1960 (se sidan 4). Det föranleder några kommentarer både om nekrologen i sig och även dess författare. Jag ägnar min hela krönika åt detta tidsdokument och Jussis gode vän Teddy Nyblom.

Teddy Nyblom var en svensk kulturjournalist och författare som föddes i Paris 1897 och som dog i Stockholm, blott två månader efter Jussi, 5 november 1960. Hans far var Sven Nyblom, en firad operasångare och en skicklig översättare av operalibretton och sånger. Han var mannen bakom de klassiska versionerna av snart sagt samtliga verk av Giacomo Puccini, inkluderande den La bohème som var standard innan Bo Setterlinds version började användas. Utöver dessa så tolkade han även verk som Rosenkavaljeren, Thaïs, Boris Godunov och Violanta av Korngold. Hans lyckade och sångbara översättningar användes ända fram till att man började använda originallibretton till föreställningarna. Han var en säker tenorexponent själv och sångtexter som "Du är min sol" efter "O sole mio" ligger fortfarande fint till i rösten i den svenska språkdräkten. Teddy hade åtskilligt att bråsa på i sin släkt. Där fanns också författarinnan Helena Nyblom, en välkänd violinist samt en etablerad operettsångare.

Det är oklart vad som hände 1945, året för utgivningen av "Med bagaget i strupen" samt "Jussi – Boken om storebror". Jussi och Göstas båda böcker kom ut i princip samtidigt och de tog loven av varandra och blev inga framgångar försäljningsmässigt. Det finns anledning att tro att det gjorde Jussi bedrövad, dels gentemot sin bror men också gentemot Teddy Nyblom, som var spökskrivare till Göstas bok. Jussis bok gavs ut på Wahlström & Widstrand, som numera ägs av Bonnierkoncernen, medan Göstas bok gavs ut av Steinsviks förlag, som redan året efter, 1946, köptes upp av Norstedts förlag. Vem hjälpte då Jussi med hans bok? För hjälp fick han med all säkerhet. För dagen vet jag inte, men jag ber att få återkomma till detta i ett senare nummer. Nyblom ville själv förklara den begränsade framgången med de båda böckerna med att publiken är mindre intresserad av att läsa om konstnärers liv och verk medan de fortfarande lever, och de här böckerna kom således ut 1945, då Jussi blott var 34 år, och 15 år före hans bortgång. Det kan ligga mycket insikt i det resonemanget.

Teddy Nyblom hade en rik journalistisk erfarenhet på Stockholms-tidningen och Svenska Dagbladet. Han hade själv varit redaktör för tidningarna Våra Nöjen och likaså Scenen. Han var en etablerad musikkritiker. Hans stilistiska förmåga är inte att ta fel på i de minnesord som han formulerade samma dygn som Jussi gick

bort. Det sättet att skriva har mer eller mindre försvunnit, eller så fattas förmågan i våra dagar. Hans sätt att summera Jussis betydelse vid hans alltför tidiga bortgång vid 49 års ålder säger naturligtvis en hel del om Jussis redan då stora betydelse, som bara växt mer och mer under årtiondenas gång. För mig så framstår Nybloms text som närmast profetisk, eftersom det som regel alltid måste gå många år, innan man riktigt inser den egentliga betydelsen av en stor konstnär. I den här texten finns ett insiktsfullt perspektiv som är ovanligt att ta del av, alldenstund som den tar hänsyn till så mycket av Jussi Björlings rika fallenhet för sitt yrke. Texten kan synas devot, men egentligen är den bara beslutsam och hänförd över en mycket beundrad vän och yrkesman. Var hans egen hälsa i dalande vid denna tid? Det vet jag heller inte i skrivande stund, men Teddy hade naturligtvis sett att Jussi inte mådde så bra, och kanske han var orolig både för sig själv och för sin vän. Jag spekulerar bara, men jag kan inte underlåta att det kan kännas så när man läser hans text. "En sträng har brustit på vår gyllene eolsharpa, en svensk ton har tystnat som gett eko över vår jord och världshaven och höljt det blå-gula sångarnamnet med glans och ära". Det kan synas vara storvulet skrivet, men det är mycket vackert och djupt känt. Poetiskt på ett sätt som knappast någon uttrycker sig i dag. Hans förvisning om Jussis bestående storhet uttrycks i orden: "Riktigt tyst kommer det aldrig bli om Jussi. Därtill har han strött alltför många blommor på vägen och anekdotfloran i hans leverne, både roliga och oroliga kommer troligen att leva länge på var mans läpp". Nyblom underlåter inte att mitt i sorgen ändå vara lättsam emellanåt. Han unnar sig att vara både sorgset inlevelsefull och spirituell i en annan stund.

Jag uppmanar således mina läsare att i lugn och ro ta del av Teddy Nybloms ord, som hunnit få 62 år på nacken. I denna text kan vi innesluta vår stora beundran både för upphovsmannen och föremålet.

BENGT KRANTZ
ordförande i Jussi Björlingsällskapet

REDAKTION

Jussi Björlingsällskapets tidning
Våren 2022
Från starten 1989 nummer 68.

Redaktör
Calle Friedner
carl.friedner@telia.com
070-347 90 61

Grafisk form
Maria Hegborn
maria.hegborn@gmail.com
070-56 45 210

Redaktionskommitté
Bengt Krantz, ansvarig utgivare
Göran Forsling

Jussi Björlingsällskapet

stiftat den 7 januari 1989 har till uppgift att främja intresset och kunskapen om Jussi Björling, hans sångkonst, liv och karriär.
www.jussibjorlingsallskapet.com

Medlemsavgift

Medlemsavgifter: Enskild medlem, nyhetsbrev med e-post 275 kr; Enskild medlem, nyhetsbrev med brevpöst 325 kr. För familjemedlem med samma adress som enskild medlem tillkommer 50 kr.
Plusgiro 462 48 91-0

Ansökan om medlemskap ställs till

Stefan Olmårs
Hovra Gamla Landsvägen 5
827 72 Korskrogen
stefanholzpartner@telia.com

Jussi Björlingsällskapets styrelse

Ordförande
Bengt Krantz, 0739-79 17 62
visheten@gmail.com

Vice ordförande
Hans Thunström, 070-3419768
hans.thunstrom@gmail.com

Sekreterare
Stefan Olmårs, 0651-260 00
stefanholzpartner@telia.com

Vice sekreterare
Berit Sjögren, 070-771 22 83
berit.sjogren@outlook.com

Kassör
Per Bäckström, 079-337 42 45
perb1948@gmail.com

Ledamöter
Annicka Englund, 08-653 05 30
annicka.englund@hotmail.se
Göran Forsling, 070-493 04 86
verbator@telia.com
Harald Henrysson, 0225-501 90
harald@henrysson.org

VÅR STÖRSTE SÅNGARE

Jussi är död! Det låter otroligt. En sträng har brustit på vår gyllene eolsharpa, en svensk ton har tystnat som gett eko över vår jord och världshaven och höljt det blågula sångarnamnet med glans och ära som ingen annan sen Jenny Linds dagar.

Man blir ändå ej sentimental över dagens bistra verklighet. Det var kanske bäst så, att han fick gå bort medan han stod på toppen av sin lysande karriär, att han slapp uppleva smäleken att bli sämre och leva ett liv utan att kunna förmedla det yppersta en människoröst åstadkommit. Jussi har givit sitt i mästarclass under närmare ett kvartsekel, glatt oss med välljudet i sin gudabenedade stämma från ungdomens blonda och lyriska vokalsvall till den mogna konstnärens kraftfulla briljans.

Det är en utvecklingskurva av otroligt omfång han måttat. Först den blyge, lite tafatte Don Ottavio i "Don Juan", debutrollen mot lärofadern och studieårens allt i allo den store John Forsell 1930 till senare års manligt och suveränt sjungna och spelade roller som Romeo, Radames, Manrico och hela raden av den fransk-italienska repertoarens ledande partier med Verdi och Puccini i centrum.

Som få sångare även av kontinentalt format har han levandegjort alla dessa roller operaälskaren känner utan och innan. Han kom redan tidigt de sakkunniga i en äldre generation att ana att man här hade det fjärde klöverbladet i de stolta traditioner på tenorernas tron som tidigare upprätthållits av en Arnoldson, en Ödmann och en Stockman. Det var främst hans varma, lyriska men ändå dramatiska stämma som kom örat att bländas – och så småningom även ögat.

Man har sagt om Jussi att han var den andre Caruso men det har man också kallat Gigli och flera andra storsångare i tenorfacket. Låt oss vara eniga om att han var den ende Jussi, det räcker gott och väl för att täcka storheten i hans konst, som med åren alltmer bräddades med en repertoar som omfattade allt tänkbart sångligt inom operans ram och mycket njutbart i romansens värld. Där kanske han kunde ha gett oss ännu mera, men vi får tacksamt buga oss för de smulor från musikens väldiga gåvor han skänkt oss även här.

När han som konsertsångare så tidigt som 1933 första gången gästade Köpenhamn och inledde raden av framgångsrika gästspel, som fört honom till Europas och Amerikas musikmetropoler skrev dansken H. Seligmann i Politiken det bästa som någonsin sagts om Jussi och hans konstnär-

skap. Det var efter framträdande i Tivoli: Hans Mozart är av ädlaste karat, i Schubertsångerna förde han oss till romantikens egen källa och i "Ack Värmeland du sköna" sjöng hela Sverige med i hans ton.

Det stod en air av riktig teaterluft och man kanske törs säga också bohémeliv kring allt vad han utformade och upplevde offentligt och privat. Nybörjarens debutantiska enkelhet blev snart till scenisk elegans och dramatisk esprit. Det visade han inte minst i så ypperliga rollskapelser som Faust, Grioux i "Manon Lescaut", Mantuahertigen i "Rigoletto" och Rodolphe i Bohème. Han och Hjärdis Schymberg bildade sannerligen ett stjärnpar som skulle klätt vilken operascen i världen som helst. Nu blev det mest Jussi ensam.

Publikidolen Jussi är ett stort kapitel i teaterkonomernas och nöjesarrangörernas bokföring. Ingen har som Jussi dragit så stor och snabb rekordpublik, därom kan Operan, Tivoli, Skansen och landets konsertsalar ge övertygande bevis. Det fanns bara en kö här i landet, trots att vi är ett köande folk, och det var Jussiköerna i operavestibulen.

Om vi nu skulle gå till lite torrare fakta må sägas att Jussi hade sången i blodet. Fadern var tenorsångaren David Björling och det var han som grundlade Jussis tonbildning. Tillsammans med sina bröder deltog Jussi i den björlingska kvartetten som reste omkring i Staterna när seklet var yngre och strapatserna härom har han skildrat i sin bok "Med bagaget i strupen", som tyvärr utkom samtidigt med brodern Göstas "Boken om storebror". Intet av verken blev någon större succé. Det är så med de stora scen- och estradidolernas biverksamhet. Man vill inte läsa om och av dem medan de lever och verkar, man önskar se och höra dem i deras eget ämne. Det är nog riktigast så. Men som historiska dokument lever de kvar och kan nyttjas vid framtida forskning.

Personligen var Jussi en vänsäll människa med en generös natur, begåvad med en stor portion sunt förnuft. Detta tillämpade han ej alltid på sig själv, annars skulle han kunnat dämpa något av sin obetvingliga livshunger och dådlust, tagit tillvaron med en smula mer av det bel canto som han själv så utsökt format i sin sång. Men det må ha varit hans ensak. Vi som kände honom nära översåg så gärna med hans oroliga ande för allt det praktiga som fanns innanför hans breda bringa. Han var och förblev en slösare i vått och torrt och var och en må vara sig själv närmast.

Ett arv lämnar han efter sig utöver minnet av en märklig människa både som konstnär och vän – grammofonskivorna. På eboniten har han snurrat om i varje svenskt hem med sinne för sång i många år, det må ha varit hans favoritnummer "Till havs" av Nordqvist, "Skogen sover" av Hugo Alfvén, "Svarta rosor" av Sibelius eller "Land du välsignade" av Ragnar Althén. Eller måhända någon av de stora operaariorna. "Avsked till modern" ur Cavalleria rusticana, Pajazzos tårdränkta kväde eller den lättfärdiga "Ack som ett fjun så lätt" och till det brokiga radband av sånger som lever kvar mest och bäst i Jussis reproduktion hör outslitliga "Mattinata" av Leoncavallo, "Because" av någon som ingen tagit reda på vem det är samt Stenhammars "Sverige" som vi alla kan, fast vi inte har Jussis rika resurser och mäktar hans andliga tonart.

Riktigt tyst kommer det aldrig bli om Jussi. Därtill har han strött alltför många blommor på vägen och anekdotfloran i hans leverne, både roliga och oroliga, kommer troligen att leva länge på var mans läpp. Det handlar inte minst om nappatagen om gäddorna på Siarö.

Jussi firade silverbröllop i somras. Hans bättre hälft i ordets innerligaste bemärkelse heter Anna-Lisa, 30talets vackraste Lucia. Det stöd hon var för Jussi i livets alla skiften har ofta prisats men ändå aldrig tillräckligt.

Till sist: Sverige har inte blott mist sin störste sångare genom tiderna, vi har förlorat en del av vår nationalförmögenhet.

TEDDY NYBLOM (1897-1960),
journalist och författare.
Aftonbladet, 9 september 1960

Jussis ackompanjatörer och repetitörer

Det passerade åtskilliga namn kopplade till flyglar och pianon under Jussis levnad. Jag skall nämna några av dem. Det är möjligt att dela upp de pianister Jussi Björling mött i några olika kategorier. Pianister, ackompanjatörer, instuderare samt repetitörer. Till ackompanjatorerna räknas Bertil Bokstedt, Harry Ebert, Sixten Ehrling, Ivor Newton, Frederick Schauwecker och Stig Westerberg. Instuderare var Wilhelm Freund och Tullio Voghera. Repetitör var Gunnar Ahlberg.

Uppsluppet i Köpenhamn årtal osäkert: Gunnar Ahlberg, dansören och revyaktören Gustav Wally, Anna-Lisa, teater- film- och revyproducenten Frede Skaarup och Jussi (Fotograf okänd).

Det ska tilläggas att samtliga var skickliga musiker och alla har vid något tillfälle ackompanjerat Jussi offentligt. Bokstedt, Ehrling, Freund, Westerberg och Voghera var dessutom framstående dirigenter. Den som ackompanjerade Jussi särklassigt mycket var Harry Ebert. Han var en internationellt eftersökt pianist och ackompanjator och samarbetade med en elit av internationella sångare. För att nämna några: Kim Borg, Kirsten Flagstad och Lawrence Tibbett. Svenska sångare inkluderade Elisabeth Söderström, Brita Hertzberg och Kerstin Meyer. Utöver detta förekom han i egna pianoaftnar, och som dubbelpianist med Sixten Ehrling. Under en tjugofemårsperiod följde han i Jussi Björlings fotspår.

Roller studerades ofta in på sommarstället på Siarö och Ebert, Voghera, Freund och Ahlberg var återkommande gäster, när man förenade nytta med nöje. Gunnar Ahlberg är kanske den minst kände av dessa, men ingalunda den minst betydelsefulla. Det är till och med så att terrassen vid sommarhuset kallas "Ahlbergs terrass", ty det var där Gunnar tog igen sig i hammocken mellan repetitionerna. Anna-Lisa Björling kunde betyga att hans pianospel var stort och orkestralt och därmed idealiskt att surfa på, så att säga, för en sångare. Han var gift med en operasångerska vid Kungliga Teatern, som han dessvärre genomled ett glädjelöst äktenskap med, och han tyckte säkert att det var

Jussi med Tullio Voghera vid pianot på Siarö 1940 (Foto Å&Å).

skönt att få lämna stan och åka ut och kompa Jussi på Siarö och ha det skönt. Harry Ebert var utöver sitt kunnande som musiker en mycket duktig kock, som ofta lagade maten när han var på Siarö. De många åren i Paris hade säkert skolat honom i kökskonsten också. Däremot så var han väldigt bohemisk när det gällde att göra rent efter sig i köket. När hans egen köksbrigad farit fram så kunde det se ut som Jerusalems förstöring.

Wilhelm Freund var däremot en friskus och vällevnadsman som gärna ville löpa naken på stigarna på Siarö och äta kruska för att trivas. Men han var en högst seriös och virtuos konstnär som inte minst gjorde en stor pedagoggärning i Sverige, och introducerade en mer kontinental syn på musikalisk interpretation. Intet för intet så grundades en minnesfond i hans namn för unga, lovande ackompanjatörer, som har fått fram många av vår tids främsta namn. I ett samarbete med Jenny Lindsällskapet så turnerade den vinnande Freundstipendiaten med årets Jenny Lind på många platser i USA och i Sveriges folkparker.

Bertil Bokstedt var en återkommande ackompanjator vid de stora publikutdragelserna på Skansen och på Gröna Lund. Ingen har väl nånsin klagat på Jussi som sångare eller sofistikerad musiker, men i en intervju så dristade sig Bokstedt till att påstå att Jussi sparade sig genom att dryga ut programmet med sortier och entréer för att fylla den stipulerade programtiden. Det kunde också hända någon gång att ett stycke hastigt och lustigt skulle bytas ut, och då var det inte alltid så att noterna fanns på plats. För en van och

säker pianist som Bertil gällde det då att spela på gehör eller prima vista, alltså utifrån aldrig tidigare sedda noter. Det var säkert pressande ibland att ackompanjera stora sångare, medan den stora pressen ändå alltid ligger på sångaren själv, som står där ensam och utelämnad inför publiken. Då gäller det att ackompanjatören har den rätta psykologiska insikten och förmedlar trygghet och lugn.

När det gällde ett enastående renommé, så var det säkert kännbart att italienaren Tullio Voghera samarbetat med ikonerna Enrico Caruso och Arturo Toscanini. Historiens vingslag måste ha susat kring denne välrenommerade man som hamnade i Sverige och blev Jussi Björlings gode vän. Vad kunde Jussi mer begära?

Som varande dirigenter, så var Stig Westerberg och Sixten Ehrling, men även Bertil Bokstedt, Wilhelm Freund och Tullio Voghera särskilt lyhörda och följsamma och det gemensamma resultatet sångare visavi pianist blev här ofta optimalt. För ett lyckat resultat så bör relationen sångare/pianist vara så fruktbar och positiv om möjligt, och det är lätt att tänka sig, att det var ett sant nöje att få jobba med Jussi och studera in hans roller, ackompanjera honom på scenen, introducera ny repertoar och umgås helt enkelt. Motståndet mot detta var säkert obefintligt, även om var och en måste vara inställd på att göra sitt allra bästa. Det är omvittnat att exempelvis våra svenska pianister, Jan Eyron och Lars Roos, tyckte det var helt fantastiskt att samarbeta med giganter som Nicolai Gedda och Birgit Nilsson. Och dessutom mycket lärorikt.

Två viktiga utländska pianister förtjänar också att nämnas i detta sammanhang. Den ene var engelsmannen Ivor Newton och den andre var amerikanen Frederick Schauwecker. Newton ackompanjerade Jussi i London men också på turnén till Sydafrika. Han ackompanjerar också på skiva i sångerna Sylvia, I bless ev 'ry hour (Tonerna, på engelska), A Spirit Flower och Ah, love, but a day, inspelade i november 1952. Även denne utmärkte pianist hade gjort sig ett namn

Ivor Newton.

Frederick Schauwecker.

Jussi och Harry Ebert c:a 1937 (Fotograf okänd).

Jussi och Bertil Bokstedt på väg upp på scenen på Ljusterö 1958 (Fotograf okänd).

genom att vara anlitad av den tidens stora sångare och instrumentalister, såsom John McCormack, Elisabeth Schumann, Pablo Casals och Ida Haendel.

Schauwecker var den ständige pianisten i USA och var mycket väsentlig i många avseenden. Med honom kom den tyska liederrepertoaren in i Jussis arsenal av sånger. Frederick var ovärderlig för de konsertaftnar som gavs ut på skiva, där "Jussi Björling in song" på RCA Victor kanske är den mest välbekanta. Där finns också flera viktiga recitals från Carnegie Hall. Han beskrivs som en mycket rolig och älskvärd person, och han var en av de som behöll kontakten med Björlingfamiljen även efter Jussis död, och deltog bland annat på Anders Björlings bröllop med sin Janet.

Med den stora erfarenhet av samarbete med pianister, från den 12 december 1915, med Ester Björling i Trefaldighetskyrkan i Örebro till den sista konserten, den 20 augusti 1960, med Bertil Bokstedt på Skansen, hann Jussi Björling skaffa sig en smutt unik samarbetserfarenhet, från barnsben till mogen man, med alla sångares och instrumentalisters allra viktigaste partner: pianisten, ackompanjatören, instuderaren och repetitören.

BENGT KRANTZ

Jonas Bergström avliden

Barytonen Jonas Bergström har, i en ålder av endast 36 år, hastigt avlidit i en hjärtattack den 15 november 2021. Jonas var den 31 januari år 2015, tillsammans med sin far, operasångaren Anders Bergström, gäst vid Jussi Björlingsällskapets medlemsträff på Kaplansbacken. Han var då nyligen klar med sina operahögskolestudier och sjöng med stor glädje och inlevelse. Där hade han bland annat medverkat som Onegin i Eugen Onegin på Kungliga

Operan i Stockholm samt som Valentin i Faust på Folkoperan. Därefter framträdde han som konsert- och kyrkosångare, och hans röst utvecklades hela tiden. Jonas ansågs även ha en kommande framtid som Wagnersångare. Det är med stor sorg vi har mottagit beskedet om hans bortgång.

BERIT SJÖGREN

De sjöng med Jussi:

Ezio Pinza

Det är i första hand sopraner och tenorer som är publikmagneter i operans värld, men understundom händer det att även en bassångare blir en idol. Det kanske främsta exemplet torde vara Ezio Pinza. Han var född i Rom 1892 och växte upp under enkla förhållanden i Ravenna på Italiens östkust. I unga år var han en entusiastisk tävlingscyklist, men det upptäcktes också snart att han hade en vacker röst, som han kunde utveckla under studier vid närbelägna konservatoriet i Bologna. Redan vid 22 års ålder kunde han göra sin operadebut, som Oroveso i Norma på den vackra 1700-talsoperan i Cremona. Men han hann knappt påbörja sin karriär innan världskriget bröt ut, och Ezio Fortunato, som var hans fullständiga namn, blev inkallad till militärtjänstgöring i fyra år. Först efter krigsslutet kunde han återuppta sångarbanan, vilket skedde i Rom 1919. Men sedan stod Fru Fortuna honom bi. Efter några få år blev han inbjuden till La Scala i Milano, där chefsdirigenten hette Arturo Toscanini, och under dennes ledning blomstrade karriären. Pinza hade lätt för att lära in nya roller – trots att han aldrig lärde sig att läsa noter – han var en begåvad och karismatisk skådespelare och han var ståtlig att se med sitt filmstjärn-utseende och bländvita leende. Ryktet om hans företrädan spred sig snart även utanför Italiens gränser, och det var bara en tidsfråga innan Metropolitanoperan i New York lockade honom till sig. Vid säsongsöppningen den 1 november 1926 kunde han göra sin debut där i Spontinis La vestale, där titelrollen sjöngs av prima primadonnan Rosa Ponselle. Succén var omedelbar, och som den arbetsmyra han var sjöng han 13 olika roller den säsongen. I hela 22 år, fram till 1948 då han drog

Porträttfotografi av Ezio Pinza (Foto: © Delar N.Y.)

sig tillbaka, kom han att vara en av de flitigaste stjärnorna och framträdde mer än 700 gånger i 50 olika roller. När han några år senare studerade in titelrollen i Don Giovanni, blev han den stora matinéidolen. Otaliga var de stora artister han sjöng tillsammans med: Amelita Galli-Curci, Elisabeth Rethberg, Maria Jeritza, Giovanni Martinelli, Beniamino Gigli, Lawrence Tibbett, och Giuseppe De Luca, för att nämna några. Stort måste han ha känt det att få sjunga rollen som Pimen i Boris Godunov, redan första säsongen, där titelrollen sjöngs av ingen mindre än Fjodor Sjaljapin.

Kanske var han som allra störst under 1930-talet. Vid sidan av alla framträdanden på Metropolitan, gästade han regelbundet Covent Garden i London, bjöds in av Bruno Walter att medverka vid Salzburgfestspelen och sjöng mer än 25 roller under 20 säsonger vid San Franciscooperan. Men livet var inte alltid en dans på rosor. I mars 1942 blev han arresterad av FBI, misstänkt för att vara fascistsympatisör, och hölls inspärrad i tre månader på Ellis Island tillsammans med hundratals andra italiensk-amerikanska immigranter som misstänktes för att stödja axelmakterna. Detta tog hårt på hans psyke och han hade periodvis djupa depressioner i årtal efteråt. Ändå var han lyckosam såtillvida att hans kändisskap underlättade för honom att kunna återuppta sitt sjungande. Åtskilliga av hans sämre lottade landsmän förlorade både arbete och blev utblottade genom denna häxjakt på förmodade fascister. För Pinzas del dröjde det mer än ett halvår innan han satte sin fot på Metropolitanens scen igen, men enligt de flesta recensenter var han fortfarande lika bra som tidigare.

Mot slutet av karriären fick han också glädja sig åt att dottern, Claudia Pinza Bozzola¹, som utbildat sig i Italien, fick en betydande internationell karriär och sjöng stora roller både på La Scala och i flera amerikanska operahus, däribland på Metropolitan och på San Franciscooperan, där hon debuterade som Marguerite i Faust i oktober 1947. Mefistofeles sjöngs då av pappa Ezio. Året efter tackade han för sig som operasångare och hade då totalt studerat in sammanlagt 95 roller – på gehör! Han behövde en repetitör som spelade stämman på piano – och sedan satt den.

¹ Claudia Pinza Bozzola (1925–2017) var född i Buenos Aires medan pappa Ezio var engagerad vid Teatro Colón. Efter föräldrarnas skilsmässa flyttade hon till Italien, där hon utbildade sig vid konservatoriet i Bologna – alldeles som sin far. Vid 18 års ålder debuterade hon på La Scala i Milano och flyttade så småningom till USA. 1958 avbröt hon sin karriär, återvände till Italien, där hon gifte sig och bildade familj. 1979 bosatte sig familjen i Pittsburgh, där hon fick en professur som sångpedagog vid universitetet. Den karriären fortsatte hon ända till kort före sin död vid 92 års ålder. 1981 grundade hon, uppmuntrad av sin vän Luciano Pavarotti, "The Ezio Pinza Council for American Singers of Opera (EPCASO)", ett intensivträningsprogram för sångare.

Claudia Pinza Bozzola tillsammans med sin far Ezio Pinza. (Fotograf okänd)

Slutet på operakarriären blev emellertid början på en karriär som musikalartist på Broadway. I april 1949 gjorde han rollen som målaren Emile de Becque i Rodgers och Hammersteins South Pacific, och blev stor idol när han sjöng Some Enchanted Evening. 1950 tilldelades han en Tony, musikalvärldens finaste utmärkelse, för bästa manliga huvudroll.

Han gjorde ytterligare någon musikalroll, ledde en TV-show och fick också ett filmkontrakt med Metro-Goldwyn-Mayer, som emellertid annullerades efter två ekonomiska floppar. Sin sista filmroll gjorde han 1953 i Tonight We Sing, där han spelade Fjodor Sjaljapin och bland annat sjöng ett avsnitt ur Boris Godunov på ryska.

Från mitten av 50-talet började hans hälsa svikta, hjärtat ville inte hänga med längre och den 9 maj 1957 avled han i sömnen i en hjärtattack. Och när sjöng Jussi Björling tillsammans med Ezio Pinza? Flera gånger faktiskt. I september 1937 gästspelade Pinza på Stockholmsoperan, dels som Figaro i Figaros bröllop, dels som Don Juan i operan med samma namn. Det var i den sistnämnda de möttes. Jussi sjöng förstås Don Ottavio. Sedan dröjde det bara ett par år så möttes de på nytt, men nu på Metropolitan. Den 28 december 1939 sjöng Jussi sin första Faust på sin nya hemscenen, och Pinza var som väntat en magnifik Mefistofeles. I Philadelphia, fem dagar senare, möttes de på nytt i samma opera, när Metropolitanensemblen gästspelade där. Ett par veckor senare var de tillbaka i New York, men nu rörde det sig om La Bohème. Bidu Sayao sjöng Mimì och Ezio Pinza gjorde rollen som filosofen Colline. Sedan dröjde det till efter kriget innan de möttes en sista gång, den 23 december 1946. Då var det än en gång Faust, och då möttes för första gången Jussi och Robert Merrill på scenen. Merrill var då en relativ nykomling, medan Jussi, trots sin alltjämt ringa ålder, redan var något av veteran. Och Pinza, den verkliga veteranen, kunde fortfarande trollbinda sin publik, vilket samtida recensioner bär vittnesbörd om. Han var på väg mot 55 men scennärvaron och rösterna var alltjämt intakt.

GÖRAN FORSLING

FÖRDELEN MED ATT INTE VARA TENOR

”När jag vaknar om mornarna på min soliga sommarö och ibland hör min tvååriga dotter Ann-Charlotte med sin späda men tonsäkra barnröst sjunga Du lilla solskenen, som tittar in... är det då underligt om jag stundom tänker på min egen sångfyllda barndom...”

Så inleder Jussi Björling sin memoarbok ”Med bagaget i strupen”. Ja, att hans dotter är född till sångfågel är det knappast någon tvekan om. Däremot var Ann-Charlotte inte särskilt intresserad av att spela piano och började inte med det förrän i tioårsåldern.

”Jag tyckte det var jättetråkigt, men naturligtvis lärde jag mig att läsa noter, och det var ju bra”, berättar hon.

Jussi ville inte att hon skulle vara med på skolans sång- och musiklektioner, men Ann-Charlotte medger, att hon smet in i alla fall, för hon tyckte att det var så roligt.

”Jag hade en jättetrevlig sånglärarinna på Franska skolan, som hette Dagny Staern, och jag kan berätta hur det gick, när vi skulle sjunga stamsånger¹: jag slängde sångboken och tänkte: ’Dom kan jag’, och så var det nog, men när vi kom till ”Land du välsignade”, kunde jag den alltför väl och klämde i med att sjunga ”SVERIGE” en kvart högre

på slutet i fortissimo [alltså som pappa Jussi gjorde]. Alla klasskamraterna stirrade och undrade, vad det var med mig. Jag trodde ju det skulle vara så, för jag hade ju aldrig hört annat. Men då skämde jag ut mig ordentligt”, säger Ann-Charlotte och ser skamsen ut. Men jag blev ordentligt tröstad av Dagny efteråt.

Hur såg hennes båda föräldrar på möjligheten, att hon skulle bli sångerska?

”Ja, vad pappa tyckte vet jag faktiskt inte. Mamma tyckte nog att det var bra, men hon gillade inte att jag skulle sjunga operett, eller att jag skulle vara hos Nisse Poppe. Hon ringde ner till Fredriksdalsteatern i Helsingborg och frågade, om jag hade fått några fina arior att sjunga, och det tyckte jag var väldigt roligt”, fnissar hon.

Jussi skrev i sina memoarer, att han aldrig kom i målbrottet. Hans dotter, däremot, hävdar bestämt att hon gjorde det.

”Mamma tog med mig till Madame Skilondz², men jag kom inte upp högre än kanske till ett ”a”, så Madame Skilondz sa, att det blir ingenting av henne. Då var jag absolut i målbrottet. Och när jag hade studerat en tid för Erik Sædén menade han, att det aldrig skulle kunna bli någon sångerska av mig”. Ann-Charlotte hade det alltså ganska motigt i början. Hon fick helt enkelt inte till det, men hon tänkte: ”Jag ser ut som pappa, jag har samma huvudform och så där, och så ställde jag mig framför spegeln och försökte se ut precis som pappa – och då kom det!” Av pappa Jussi hann hon aldrig få några sånglektioner, men mamma Anna-Lisa kom ibland med påpekanden om hur hon skulle göra och inte göra.

”Mamma var ju ill-bra på att sjunga, mycket bättre än vad jag någonsin har varit, men det hon sa passade inte mig”. Och så är det ju: vad som passar en viss sångelev är oerhört individuellt, och det är inte säkert att det fungerar ens om läraren råkar vara ens förälder. Men en dag på Nicolai Geddas mästartkurs innebar ett stort steg i utvecklingen. ”Jag gick ju annars för alla möjliga: Ragnar Hultén var

¹ Stamsånger var ett av Kgl. Majt. utvalt antal sånger, som skulle sjungas i skolorna fram till 1969.

² Andrejeva von Skilondz (1882 – 1969) var en berömd sångpedagog.

ju gullig som bara den. Paola Novikova, Nicolai Geddas lärare, dök upp här i Stockholm, och då provade jag med henne, men det bästa med henne var, att hon bodde i New York. Jag hade då träffat Johan [Martin-Löf], min blivande man, som mamma inte ville att jag skulle träffa, och Johan skulle arbeta i Amerika, så jag sa till mamma, att jag skulle åka till New York för att studera för Novikova, och det tyckte ju hon var bra, och hon fick inte veta förrän jag var där, att Johan faktiskt också var där. Jag gick i alla fall för Novikova där i tio månader. Först bodde jag hos Frederick Schang³, men sedan slog jag mig ihop med en sopran från Alabama, som också studerade för Novikova, och hyrde ett rum på ett riktigt ruffigt hotell”. Men hon hade också funderat på en annan yrkesbana än sången.

”Jag hade från början tänkt bli läkare, men jag fick inte byta linje i gymnasiet, för på Franska skolan fanns det bara latinlinje, och jag orkade aldrig komplettera de ämnen jag behövde, när jag hade tagit studenten. Istället ville jag bli sjukgymnast. För att kunna söka den utbildningen måste man ha minst tre månaders sjukhuspraktik, så sommaren efter det att jag tagit studenten, jobbade jag tre månader på Allmänna BB. När jag sedan fick barn själv, hamnade jag bland mina kompisar på Allmänna BB, så det var jättetrevligt!”

Efter tiden i Amerika reste Ann-Charlotte och Johan hem, gifte sig och fick tre barn, och då blev det inte så mycket tid över till att sjunga. Så småningom skilde de sig, och då började Ann-Charlotte på den operautbildning, som drivs av Kulturama, Operastudio 67. Johan hade gått med på att betala underhåll för henne och barnen medan hon gick på skolan, något hon förstas uppskattade.

Det var med Operastudio 67 (numera Stockholm Operastudio), som Ann-Charlottes professionella sångkarriär började. Där upptäckte hon något hon inte anat, nämligen att hon kunde vara rolig på scenen. Hon gick fortfarande på operastudion, när hon medverkade i Folkoperans barnopera ”Trollslaget”, där Jussi Björlingsällskapetets nuvarande ordförande, Bengt Krantz, var det ena, snälla, trollet, och Ann-Charlotte var det andra, listiga. Därefter var det dags att söka jobb. Bengt Krantz sjöng då i kören på Oscarsteatern i ”My Fair Lady”, och han tipsade Ann-Charlotte om att teatern sökte sopraner till kören. Men två dagar före provsjungningen hade det uppstått en vattenskada på sommarstället på Siarö.

”Så när jag skulle provsjunga på Oscarsteatern, var mina tankar upptagna av att tänka på det. Jag var inte ett dugg nervös. I salongen satt regissören Hans Bergström och Nils Poppe, för de letade efter folk till ”Lilla Helgonet”

³ Stamsånger var ett av Kgl. Majt. utvalt antal sånger, som skulle sjungas i skolorna fram till 1969.

Ann-Charlotte med pappa Jussi och mamma Anna-Lisa 1957 (Foto: Åke Borgström, Veckojournalen).

på Maximteatern på Karlaplan. Ingen visste vem jag var, för jag gick då under namnet Ann-Charlotte Martin-Löf, men när jag då dundrade runt där sa Hans: wow, där har vi vårt helgon! Nisse invände, att de redan hade engagerat Ingegerd Käll, så då fick jag bli inhoppare, och så började min karriär.”

När de spelade ”Lilla Helgonet” på Maxim, blev Ingegerd Käll sjuk, och då ville man ställa in en vecka, så att Ann-Charlotte skulle få tid att repetera in rollen som ”helgonet”, men det tyckte inte Ann-Charlotte behövdes: ”Jag hade suttit med och tittat, för Rolf [Björling] hade rätt mig att sitta med på alla repetitioner, och kaxig som jag var sa jag, att jag kunde hela rollen. Jag behövde bara repetera två saker. Det ena var applådtacket, för från kören, där jag dittills hade stått, hade jag inte kunnat se, vad Ingegerd gjorde. Det andra var, att jag skulle hoppa upp på Nisses höfter, men Nisse sa: ’Du ska inte oroa dig, jag är akrobat, jag ska ta emot dig!’ Och det gjorde han så fint. Men andra dagen, när jag var i luften, så tog den otäcka karln ett steg tillbaka!” Nå det gick förstas bra, och därmed var hon aldrig rädd för att hoppa igen, men Nils Poppe älskade att göra oväntade saker på scenen, och att arbeta med honom var en bra skola, för han var inte bara rolig utan kunde också vara väldigt sträng.

Ann-Charlotte kom att följa med Nils Poppe till Fredriksdalsteatern i Helsingborg, där hon medverkade i fyra olika uppsättningar, varav två sedan också spelades i Malmö. Hon visade sig vara en full-

Ann-Charlotte sjunger tillsammans med pappa Jussi år 1956. (Fotograf okänd)

fjädrad komedienne, som gav publiken många skratt. ”Men det var också så roligt att vara där”, berättar Ann-Charlotte. Nils Poppe, som hade varit god vän med Jussi – de hade faktiskt planerat att göra en film tillsammans – blev också en personlig vän till henne.

”Nils Poppe var en ljuvlig person, och i någon av pjäserna skulle han stöta på mig och få korgen. Då bad han att i alla fall få en kyss, och en kväll drog han hela kyssmonologen ur ”Cyrano de Bergerac”. Det var fantastiskt, och jag måste resa mig och vända mig med ryggen mot publiken för att inte visa, hur tårarna rann. En annan gång framförde han hela Hamlets monolog till mig, men han gjorde det på sitt eget sätt och illustrerade texten med alldeles egna gester – och det blev så bra!” Nils Poppe kom alltså att betyda mycket för Ann-Charlotte.

På somrarna var Ann-Charlotte alltså engagerad på Fredrikstalsteatern i Helsingborg. ”På somrarna kom barnen ner till Fredrikstal, och de tyckte det var jättekul. De satt i filtvagnen och sålde filtar och serverade buljong i pausen”, berättar hon, men resten av året hade hon roller i operetter som ”Greven av Luxemburg” mot Lasse Lönndahl och ”Czardasfurstinnan” på Oscarsteatern och ”Sound of Music” på Folkan mot Per Myrberg och Ulla Sallert. När Stockholms Operettensemble, som leddes av den finska operettprimadonnan Anne-Lie Kinnunen, också satte upp ”Lilla Helgonet”, och Anne-Lie Kinnunen, som gjorde titelrollen, råkat bryta foten, bad hon henne att hoppa in. Ann-Charlotte hade då gjort den rollen över 200 gånger med Nils Poppe, och på så sätt började hennes tid där och kom att vara i tio år.

En annan teaterdirektör hon arbetade hos var Thomas Jahnke, som under en rad år gav arbete åt unga professionella sångare och musiker genom att göra operauppsättningar, som ofta var rena parodierna, fast alltid på en hög musikalisk nivå. Han hade annars ett helt annat yrke, men hans produktioner blev oftast stora succéer. Till att börja med spelade hans ensemble på Vaxholms fästning, och där delade Ann-Charlotte 1986 titelrollen med Louise Werner i Flotows ”Martha”, som Leif Söderström regisserade. Thomas Jahnke hade själv skrivit dialogen, och på kollationeringen läste Bengt Krantz och Lars Tibell den precis som den var skriven. Jahnke må ha haft många goda egenskaper, och bl.a. sydde han alla scendräkterna själv, men någon författare var han inte, och den här uppläsningen fick de övriga i ensemblen att skratta så de skrek. Så den fick skrivas om.

Nu blev det inte enbart opera och operett, för givetvis sjöng Ann-Charlotte också romanser ibland.

”Det var jätteroligt, men när jag gjorde sju föreställningar i veckan, blev det inte tid för romanser, tyvärr. Jag fortsatte i alla fall att sjunga några romansafnar tillsammans med pianisten Carl-Otto Erasmie, för att jag tyckte det var så kul, men ibland var romanterna ju så vackra, så att jag efter halva sången började böla, och då fick vi ta det från början igen. Så vi letade efter saker jag kunde sjunga från början till slut utan att börja gråta”, skrattar Ann-

Ensemblen i ”Martha” på Vaxholms kastell 1986. Fr.v.: Marianne Eklöf, Louise Werner, Lars Tibell, Ann-Charlotte Björling och Bengt Krantz (Foto: Calle Friedner).

Charlotte och nämner särskilt en romansafon i Drottningholms slottskapell, när hon sjöng tillsammans med Bengt Krantz.

För att riktigt bedöma något, måste man ha skaffat sig mognad och något att jämföra med. När den 17 år gamla Ann-Charlotte satt i kontrollrummet i Wien 1960 vid inspelningen av Verdis Requiem, och Jussi sjöng ”Ingemisco”, som hon då ännu inte hade hört, tänkte hon: ”Vilken underbar musik – och vilken fantastisk sångare!” Och så insåg hon: ”Ja, men det är ju pappa! Han blev två stycken på något sätt!” Dittills hade han varit PAPPAN för Ann-Charlotte, nu förstod hon plötsligt, vilken stor sångare han också var.

Samma år gick han ju bort, så därför kan man undra, om han påverkat sin dotters utveckling som sångerska. Ann-Charlotte tvekar inte med svaret:

”Definitivt! För det första satt jag med vid alla inspelningar han gjorde i Rom och lyssnade. Det är framför allt diktionen och artikulationen, möjligen också andningen, men också fraseringen och hela musicerandet som påverkat mig. Jag insöp det på något sätt.

När hon i en veckotidningsintervju i samband med sin debut som ”Lilla Helgonet” på Maxim fick frågan, hur det var att vara sångerska och dotter till Jussi Björling, svarade Ann-Charlotte: ”Jag har förmånen att inte vara tenor”. Och det har ju ofta hänt, att hon fått den något enfaldiga frågan: ”Hur känns det att vara dotter till Jussi Björling”, och på det har hon haft ett standardsvar, nämligen att hon inte har något att jämföra med. Fast jämförd har hon blivit, trots att hon inte är tenor, och det tog många år innan hon fick en tidningsrecension, där det inte först stod, att hon var Jussis dotter, utan att det var hennes egen prestation som recenserades. ”Och det var jag ganska nöjd med, förstås”, säger Ann-Charlotte Björling.

CALLE FRIEDNER

Jussi Björlings Endräkt

Många anser, att hur fantastiskt Jussi Björling än sjöng, så var han aldrig så bra som när han sjöng svenska sånger och romanser. Det var nog så, att de svenska sångerna låg honom särskilt varmt om hjärtat. Han älskade sitt fosterland och längtade alltid hem när han sjöng i utlandet, trots sina framgångar där. Här ska vi titta lite på en av de minst kända av de sånger, som Jussi Björling sjöng.

Vad var det då han sjöng? Ja, med undantag för en del religiösa sånger och ”Sommarglädje”, som han sjöng tillsammans med sina bröder när de turnerade i sin barndom, och schlagerbetonade sånger, som han sjöng i sin ungdom, ibland under pseudonymen ”Erik Odde”, var det främst sånger med texter av etablerade diktare och lika etablerade tonsättare, men undantag förekom, förstås.

Flera av dessa sånger har ett patriotiskt innehåll. Att vara patriot har i vår tid nästan betraktats som obskyrt, något man förstås kan ha olika uppfattningar om, men under i alla fall första hälften av 1900-talet var det självklart. En orsak till denna nationalism var unionsupplösningen 1905. Den smärtade Oscar II djupt, men trots det avstod han från att starta ett krig mot Norge. Separationen kunde därför ske utan blodsutgjutelse, men den väckte alltså starka, patriotiska känslor i Sverige. Sådana hade för övrigt väckts nästan hundra år tidigare, när Sverige förlorade Finland till Ryssland 1809, och Esaias Tegnér i dikten ”Svea” uttryckte en önskan om revansch (”att inom Sveriges gränser erövra Finland åter”). En sådan tog också Sverige fem år senare genom konventionen i Moss, som ledde till att Norge efter ett kort krig hamnade i union med Sverige, en union som aldrig var uppskattad i Norge, där man ville styra sig själv, och detta ledde alltså till unionsupplösningen 1905.

Jussi Björling sjunger ”Endräkt” på stadion på Svenska Flaggans dag 1953. T.v. Ille Gustafsson (Foto: Svenska Dagbladet).

De nationalistiska strömningarna tog sig också musikaliska uttryck. År 1900 anordnade man en tävling om en ny, svensk nationalsång. Tio förslag valdes ut, och hela tre av dem hade skrivits av Alice Tegnér (gift med Esaias barnbarn Jakob), men till slut behöll man ”Du gamla, du fria (eller ”friska”)", där ju ”Sverige” inte nämns! Den sången är en gammal riddarvisa, som finns nedtecknad i hundratals varianter, men texten skrevs av Richard Dybeck 1844.

Samma år som unionsupplösningen ägde rum, bildades ”Samfundet för unison sång” på initiativ av grosshandlaren Alfred Herman Ekström. Samfundets idé var att unison sång skulle bli ett känslomässigt kitt mellan samhällsklasserna. Året innan hade samlingen ”Unga röster” redigerad av Alice Tegnér kommit ut, och den blev en föregångare till sångsamlingen ”Sjung, svenska folk!”, som kom ut i sin första upplaga 1906.

1900-talet var en orolig tid, och även om Sverige slapp att aktivt dras in i krig, berördes vårt land starkt av det som pågick på andra håll i Europa. 1914 bröt det första världskriget ut. 1917 gjorde man revolution i Ryssland, och så småningom bildades där tillsammans med många tidigare självständiga stater, bl.a. de baltiska, Sovjetunionen. I Italien kom fascisten Mussolini till makten 1922, i det förödmjukade Tyskland, som förlorat det första världskriget kom nazisterna till makten 1933, i Spanien grep Franco makten efter ett förödande inbördeskrig 1936, och 1939 bröt det andra världskriget ut. Det kom att pågå runt omkring oss, i Danmark och Norge, som ockuperades av tyskarna, och i Finland, som tvingades kämpa mot både Sovjetunionen och Tyskland. Inte undra på, att man var orolig i Sverige!

Bland de oroliga fanns säkert Hugo Alfvén, som senare skulle anklagas för att i sin naivitet ha antagit en inbjudan av den av nazisterna tillsatta chefen för Norsk Rikskringkasting under ockupationen att komma till Oslo och dirigera egna verk, något han senare ångrade. I alla fall skrev Alfvén den sång för manskör, som framfördes i radio av Orphei Drängar den 16 april 1940, en vecka efter det att Norge och Danmark hade ockuperats.

Texten hade då skrivits av Folke Personne, men antagligen var Alfvén inte nöjd med den. Han började nämligen omarbete den men överlät arbetet sedan till Uppsala universitets överbibliotekarie, Anders Grape, som skrev en helt ny text. Samtidigt gjorde Alfvén om den till en solosång. I den påpekas, att hotet utifrån enat vårt folk:

”Det krävdes att våldets förhärskande våg
sig mot fränders kust skulle välva
för att tvinga till endräkt vår splittrade håg
'det kan gälla var stund oss själva'”, heter det bl.a.

Jussi sjöng kanske den här sången under krigsåren. Den enda inspelning av den med honom, som finns bevarad, är hämtad från Svenska flaggans dag den 6 juni 1953, då

Jussi sjöng på Stockholms stadion ackompanjerad av Svea Livgardes musikkår under ledning av Ille Gustafsson, en av våra mest betydande militärmusiker. ”Endräkt” är knappast en av Alfvéns mera odödliga kompositioner. Den är högrävande och påminner en del om Ragnar Althéns ”Land du välsignade” skriven 1923. Kanske tänkte Alfvén på den, när han skrev ”Endräkt”, men han lyckades inte lika väl som Althén. Enligt Harald Henryssons ”Phonography” finns ”Endräkt” bara utgiven tre gånger, först på Sveriges Radios SRLP 1354/55 samt på CD av det ryska RMG och amerikanska VAI.

CALLE FRIEDNER

SÅNGER AV RICHARD STRAUSS

Richard Strauss var född 1864 i München och avled 85 år gammal 1949 i Garmisch-Partenkirchen. Han var en av tidernas mest produktiva tonsättare med massor av tonsättningar i de flesta genrer, bland annat en mängd operor och en lång rad sånger. Av operorna torde ”Rosenkavaljeren” vara den i särklass mest kända och spelade.

De enda rollerna i operor av Strauss som Jussi sjöng var Narraboth i Salomé, som han sjöngför första gången 29 december 1931, och Elmer i Arabella som han sjöng fem gånger 1933 och 1934, men han hade fem av hans sånger på sin repertoar. Två av dem är hämtade från hans opus 27, som innehåller fyra sånger från 1894, skrivna kort före hans giftermål med operasångerskan Pauline Maria de Ahna (1863 – 1950), och sångerna gav han henne som bröllopspresent. Nr 2 i detta opus är Cäcilie. Texten skrevs av Heinrich Hart (1855 – 1906), som tillsammans med sin bror Julius (1859 – 1930) anses ha varit en framträdande företrädare för Naturalismen. Den i sin tur var en radikal litterär rörelse i slutet av 1800-talet, som tog fram ett manifest för hur litteratur skulle skrivas. Mina översättningar nedan är försök till tolkningar, och även om man förstår alla ord, kan det ibland vara svårt att begripa meningen. Det rör sig ju om romantiskt poetiska texter, som ofta syftar på sådant, som det idag kan vara svårt att känna till.

Cäcilie är en brinnande kärleksdikt, som för ovanlighetens skulle inte berättar om den älskades

alla företräden utan om diktarens egna upprörda känslor. ”Om du bara visste hur det är att drömma om heta kyssar, att vandra och vila tillsammans med den älskade och se varandra i ögonen, medan man kelar och pratar, om du visste det, skulle ditt hjärta förstå. Om du visste hur det är att ensam ligga vaken i skräck på nätterna, när det stormar och ingen finns som med sitt milda tal tröstar själen som är trött av att kämpa. Visste du det, skulle du komma till mig. Om du visste vad det vill säga att leva omgiven av skaparens ande, att sväva uppåt, mot det tilldragande ljuset till saliga höjder. Ja, om du visste det, om du visste det, skulle du leva med mig.”

Det är alltså en dikt, som vi skulle kalla högromantisk, närmast extatisk, och Richard Strauss satte den också till extatisk musik. Kanske skildrar den de känslor han hade inför sitt kommande bröllop.

Den andra sången av Richard Strauss, som Jussi Björling hade på sin repertoar, var Morgen. Texten skrevs av en skotte, John Henry Mackay, d.v.s. han föddes i Skottland 1864, och hans far var skotte. Hans mor tillhörde däremot en välsituerad familj från Hamburg, och sedan fadern hade avlidit mindre än två år efter sonens födelse, flyttade Mackay med sin mor till Tyskland, där han kom att växa upp. Han var alltså mera tysk än skotsk. Från 1896 var han bosatt i Berlin fram till sin död 1933. Mackay blev en efterföljare till den tyske filosofen och anarkisten Max Stirner, vars biografi han skrev. På Stirners idéer anses Mac-

kays egna anarkistiska tankar bygga, och dem gav han uttryck för i boken ”Die Anarchisten” 1891. Han använde pseudonymen ”Sagitta” (”Pilen”), bland annat när han skrev en bok om pederaster, ”Der Puppenjunge”.

Inget av detta anar man i texten till sången Morgen, Richard Strauss opus 27:4. Det är en ljuvlig sång, stilla, rofylld och hoppfull. Att det skulle kunna handla om två män, vilket är fallet, föll nog aldrig Strauss in, knappast Jussi Björling heller, om man får gissa, och knappast mezzosopranen Christa Ludwig, som alltid avslutade sina konserter med den här sången. Richard Strauss inleder med några stilla takter med pauser inlagda för att understryka stillheten, och ur ackompanjemang, på piano eller i orkester, stiger sakta rösten upp som en rök ur en nyss uppgjord eld. Texten börjar med en bisats:

”... och i morgon ska solen åter lysa, och på vägen, där jag kommer att gå, ska den förena oss lyckliga mitt i denna solandade värld... och till stranden, den vida med blåa vågor, kommer vi stiga ned stilla och långsamt, stumma kommer vi att se varandra i ögonen, och över oss sänker sig lyckans tysta tigande...”

Texten saknar början och slut. Det är alltså i högsta grad en poetisk text (ordet ”solandade” lär man inte se så ofta), som egentligen mera beskriver ett känslotillstånd, ett förväntans lyckorus, än något som sker. Richard Strauss musik är lika statisk, och tillsammans frammanar text och musik en drömlig situation, oändligt vacker.

Nästa sång, Ständchen (Serenad) opus 17:2, tillkom åtta år tidigare. Den är betydligt livligare än Morgen. Texten är skriven av greve Adolf Friedrich von Schack (1815 – 94). Han var från början jurist men arbetade senare vid hovet i Oldenburg och som diplomat. Så småningom grundade han konstmuseet Schackgalerie i München, som fortfarande finns kvar. Dessutom skrev han romaner och dikter.

Ständchen är hämtad från Schacks diktsamling ”Liebesgedichte und Lieder” från 1866:

”Öppna, öppna men försiktigt, min älskling, så att du inte väcker någon som sover. Bäckan porlar knappt, och knappt darrar något löv på buskar och häckar. Så lägg din hand försiktigt på låset, så att ingenting rör sig. Med steg så lätta som älvors, när de skuttar

Richard Strauss (Fotograf okänd).

över blommorna, ska du sväva ut i mänskensnatten och smyga till mig i trädgården. Runt oss sover blommorna vid den porlande bäcken, i den doftfyllda sömnen är bara kärleken vaken. Sätt dig ner, här under lindarna skymmer det hemlighetsfullt. Näktergalen ska bädda för våra drömmar och kyssar, och när rosen vaknar på morgonen, ska den lysa klart av nattens lyckorus.”

Sången Traum durch die Dämmerung, som har text av Otto Julius von Bierbaum (1865 – 1910), skrev Richard Strauss 1895. Bierbaum hade studerat på flera platser men tvingats avbryta studierna, när hans far gjorde konkurs. Istället blev han journalist i München och skaffade sig ett namn som följetongsförfattare och senare också som poet, sedan han kommit ut med två diktsamlingar 1894 och 1901.

“Vidsträckta ängar i den grå gryningen
Solen har slocknat, stjärnorna drar bort
Nu går jag bort till den skönaste av kvinnor
Långt bort över ängarna i den grå gryningen,
Djupt in i jasminbusken
Genom den grå gryningen till kärlekens land;
Jag går inte fort, jag skyndar inte;
Ett mjukt sammetsband drar mig
Genom den grå gryningen till kärlekens land
I ett blått, mildt ljus.”

Den sista av Richard Strauss sånger, som Jussi Björling sjöng, heter Zueignung (Tillägnet).

Hermann von Gilm, egentligen Hermann Gilm von Roseneck, var österrikare, född 1812 i Innsbruck och död i Linz samma år som Richard Strauss föddes, alltså 1864. Han gav ut en rad diktsamlingar, och 1882 fick Strauss ögonen på Gilms sista diktsamling "Letzte Blätter", som han gett ut samma år som han dog. I den fanns dock inte den här dikten, som Gilm för övrigt hade kallat "Habe Dank". I alla händelser blev detta den första sången Richard Strauss gav ut, den första av åtta sånger i hans opus 10 från 1885.

Sången förefaller handla om en alkoholist, som med hjälp, troligen av en kvinna, tackar för att han kommit bort från sitt missbruk.

"Ja, du vet det, trofasta själ,
Att jag plågar mig, när jag är borta från dig.
Kärleken gör våra hjärtan sjuka,
Hav tack.

Som en frihetens rumlare höll jag en gång
bägaren av ametist ¹ högt
Och du välsignade drycken,
Hav tack.

Onda krafter fanns däri
Tills jag botad sjönk ned vid ditt hjärta
Och blev något jag aldrig hade varit.
Hav tack."

Ja, de här högst romantiska texterna kan idag förefalla otidsenliga och till och med svärbegripliga, men i Richard Strauss tonsättningar och Jussi Björlings framförande blir de ändå till stor konst.

CALLE FRIEDNER

.....
¹ Ametisten är en ädelsten, som i antiken ansågs ha en dämpande effekt på ens berusning. Drack man ur en bägare av ametist, skulle man alltså inte bli alltför berusad. Ö.a.

Möte med Bess

Under min tid som producent på Musikradion, kom jag att göra många tjänsteresor inom Sverige och utomlands, mest reportageresor för programmet Musiknytt men även andra. Min resa till Bergen 1987 kom att bli till nytta inte bara för det programmet, för där hade jag turen att stöta på en person, som jag inte hade kunnat hoppas på att få träffa.

Bergen är en av Nordens regnigaste städer. Det är egentligen bara från mitten av maj och några veckor framåt, som man sägs kunna vara ganska säker på att få vackert väder där, och efter egna erfarenheter av Bergen en gång på hösten och en under festspelen på försommaren kan jag inte hävda något annat. Så klokt nog har man därför förlagt festspelen till den tiden på året. Nu var det alltså maj månad, och när jag kom fram, togs jag emot av mina goda vänner och kollegor vid den norska radion, NRK. De tog mig till Troidhaugen, Edvard Griegs hem, som nu är museum, och där det finns en mindre konsertsal, förutom den större Grieghallen inne i centrum, där symfoniorkestern håller till.

Jag råkade nämna för kollegorna att jag just arbetade med ett program om George Gershwin med anledning av att det var femtio år sedan han dog. Då berättade de, att på Hotel Norge bodde Anne Brown (1912 – 2009), sopranen som hade kreerat rollen som "Bess" i Gershwins opera "Porgy and Bess" 1935. De kände henne väl, och jag bad dem därför ordna, så att jag kunde få intervju henne. Det gjorde de förstås. Jag gjorde intervjun på svenska. Anne Brown hade nämligen gift sig 1948 med den norske backhopparen och författaren Thorleif Schjelderup (1920 – 2006) och bodde i Oslo. Sedan 1955 var hon enbart verksam som sångpedagog, sedan problem med astma hade gjort att hon inte kunde fortsätta sin karriär som aktiv sångerska.

En av mina första frågor var, varför Gershwin hade valt henne och inte en svart kvinna till rollen som Bess. "Jag vet inte vem det skulle ha varit", svarade hon, "Jag är svart!" Det förvånade mig, för hon var

väldigt ljus i hyn. Då berättade hon om en sångtävling, som hon deltog i 1932. Den skulle radieras från Boston över hela USA, och lyssnarna skulle få rösta på den sångerska, som de tyckte sjöng bäst. Men när arrangörerna fick höra att Anne Brown var svart, skulle hon inte få delta. Nu kände hennes far borgmästaren i Boston, där tävlingen skulle hållas, och han såg till att hon ändå fick vara med. **Då saboterade ljudteknikerna genom att lägga på störningar när hon sjöng, så naturligtvis vann hon inte!**

Nå, Anne fick ju en fantastisk revansch, när Gershwin gav henne rollen som Bess, när operan hade urpremiär 1935, och efter det kunde hon göra en riktigt fin karriär, tills astman satte stopp för den. Anne berättade bland annat, att hon blivit så förtjust i "Summertime", som i början av operan sjungs av "Clara", att hon hade bönfallit Gershwin att låta den få återkomma längre fram, och då sjungen av "Bess", och det gjorde han.

Vi hade fått god kontakt, och när intervjun var slut frågade Anne, vad jag skulle göra på kvällen. "Jag ska gå till Håkonhallen och höra Lucia Popp", svarade jag. Det skulle Anne också, så vi slog följe och fick en mycket trevlig samvaro. Den slovakiska sopranen Lucia Popp (1939 – 93), som sjöng tillsammans med den amerikanske pianisten Irwin Gage (1939 - 2018) var en underbar upplevelse i sig, det var Anne och jag överens om när vi efteråt promenerade tillbaka till hennes hotell i den nedgående solens sken. På vägen kom några ungdomar fram till Anne och frågade: "Är du Anne Brown?" Jo, det kunde hon ju inte neka till, och då sa ungdomarna, att de hade hört så

Anne Brown i Bergen 1987.

mycket talas om henne, och att de ville passa på att hälsa. Hon var uppenbarligen omtyckt. Det här har förstås blivit ett trevligt personligt minne, men vad har det att göra med Jussi Björling? Jo, Anne Brown var ett år yngre än Jussi Björling och studerade som den första svarta eleven vid Juilliard School, och egentligen är anknytningen dem emellan bara den, att de vid ett tillfälle framträdde på samma konsert. Det var på Norges nationaldag den 17 maj 1952, när Jussi medverkade i en konsert på Jordal Amfi, en utomhusarena i Oslo, som blivit färdig bara några månader tidigare till årets olympiska vinterspel (den är numera försedd med tak bekostat genom konstskridskoåkarskan Sonja Henies testament). Vid den här konserten spelade Oslo Filharmonisk selskabs orkester under ledning av Odd Gruner-Hegge och pianisten Kåre Siem. Vid sidan om Jussi Björling medverkade också andra artister, men de framträdde var för sig, och Jussi och Anne Brown sjöng alltså inte någon duett.

Text och foto: CALLE FRIEDNER

Don Goldberg är död

Donald S. Goldberg har avlidit i en ålder av 80 år efter en längre tids sjukdom. Han hade ett långt yrkesliv som språklärare, men han delade också med sig av sin kärlek till operasång, särskilt då Jussi Björlings, som han satte högst. Han letade fram inspelningar av Jussi Björlings radioutsändningar och gav bl.a. Harald Henrysson information om en samling inspelningar med förstklassig kvalitet i Library of Congress, som ungefär motsvarar Kungliga Biblioteket, och de kom att ges ut som en del av skivutgåvan "Jussi Björling Live!", 4 CD på märket West Hill Radio Archives. Don Goldberg, som också tjänstgjorde som kantor i en synagoga, svarade för många program om operasång i radio. Jussi Björling var ett vanligt ämne, och han hänvisade ofta till resurserna på Jussi Björlingmuseet. Givetvis var han också medlem av vårt amerikanska systersällskap, Jussi Björling Society/USA.

Don Goldberg på restaurang Godthem 1988.

Hur Jussi Björlings framträdanden i amerikansk TV först kom till Sverige

Författaren till den här artikeln, Kendall Svengalis, är svenskättling och en stor sverigevän. Han är en numera pensionerad bibliotekarie från Rhode Island och författare och förläggare av böcker om juridik och historia. Han har också skrivit två spionromaner, där den 17-åriga svensk-amerikanska flickan Ellen Anderson är huvudperson, och båda innehåller referenser till Jussi. Kendall Svengalis upptäckte Jussi Björling när han var 16 år gammal, han tillhörde grundarna av det amerikanska Jussi Björlingsällskapet och har suttit i styrelsen sedan 2002. Han är också ordförande i Rhode Islands Swedish Heritage Association, och han sjunger svenska ballader tillsammans med sin hustru Ellen, bland annat Carl Michael Bellman och Evert Taube. Här berättar han om en upplevelserik resa till Sverige 1986.

Innan det amerikanska Jussi Björlingsällskapet (JBS-USA) grundades, tog flera blivande styrelsemedlemmar kontakt med Harald Henrysson, som på den tiden arbetade på Sveriges Radios grammofonarkiv. Det var dessa kontakter och efterföljande brevväxling som så småningom ledde till att JBS-USA med Haralds uppmuntran bildades 1997. Den här historien tar oss tillbaka 36 år, till 1986, när jag fick min egen unika upplevelse av Jussi Björling i Sverige tack vare Harald.

Min egen kontakt med honom föranleddes av ett brev från min kusin, Annette Carlsson ¹, som bor i Årjäng efter att den första upplagan av A Jussi Björling Phonography hade publicerats 1984. Annette kände till mitt stora intresse för Björling och skickade mig ofta tidningsklipp med jussianknytning. Hon skickade mig också en video av Sveriges Televisions första sändning av Fram för framgång, som jag lät överföra från PAL till NTSC-format ².

Det var vid mitt första besök i Sverige 1976, som jag träffade Annette, hennes föräldrar och min fars farbror, Ernst

Larsson, som då bodde vid sjön Ömmeln i Bollnäs, Svanaskog, en liten avlägsen boplats vid gränsen mellan Värmland och Dalsland. Detta idylliska hörn av Värmland var ungefär så långt från allfarvägarna man kunde tänka sig. Men när ämnet Jussi Björling dök upp, var farbror Ernst snabb med att berätta, att han brukade fiska tillsammans med Rolf Björling. När jag frågade om detta märkliga sammanträffande förklarade han, att Rolf var gift med Gunnel Eklund (f. 1939), en sångerska vars föräldrar fortfarande bodde ett par hus längre ned utefter vägen. När de då och då besökte hennes familj, fann Rolf snart en fiskekompis i min fars farbror, vars hem gränsade till sjön. Världen är liten! Gunnel hade t.o.m. rest på turné i USA tillsammans med KFUM-kören 1969, i vilken två av medlemmarna hade bott i min blivande fru Ellens hem i Stratford, Connecticut, när de framträdde i Bridgeport. Besökande manskörer brukade ordna med inkvarteringar i lokala körsångares hem, medlemmar i American Union of Swedish Singers, och Ellens far var en av dem.

När Jussis 75-årsdag närmade sig, frågade jag Harald, om något firande planerades. Då kände jag inte till, att en galakonsert hade hållits den 9 september föregående år till minnet av att det var 25 år sedan han hade avlidit, den 9 september 1960. Det var ett stjärnspäckat evenemang med deltagande av operacelebriteter från Sverige och hela världen. Bland de medverkande fanns Robert Merrill, James McCracken, Birgit Nilsson, Håkan Hagegård, Gösta Winbergh samt Rolf, Lars och Ann-Charlotte Björling. Konserten, som hölls i Stockholms konserthus, dokumenterades på en dubbel-LP och ett timplågt TV-program med utdrag ³.

³ Konserten var längre än så och sändes i SVT uppdelad i tre delar. Ö.a

Trots att inget formellt högtidlighållande av Jussis 75-årsdag planerades, var jag besluten att resa till Sverige ändå i hopp om att något skulle kunna dyka upp. Därför bokade jag resan på SAS och ett rum på Hotell Birger Jarl i Stockholm. Föga förutsåg jag, att jag skulle delta i firandet.

Jag bör poängtera, att året före den här händelsen hade jag lyckats försäkra mig om en kopia på VHS av Jussis framträdande den 20 november 1950 på Voice of Firestones TV-utsändning genom Mark Malkovitchs tillmötesgående (han var grundare och ledare för Newport Music Festival). Mark hade avsett att visa programmet i någon av Newports byggnader under festivalen, men på grund av att en apparat inte fungerade, blev detta inte av. Senare ringde jag honom och frågade, om jag med tanke på omständigheterna kunde visa programmet för min kör i Gloria Dei Lutheran Church i Providence, en byggnad ritad av arkitekten Martin Hedmark, som hade varit en av Engelbrektskyrkans arkitekter i Stockholm. Han gick gärna med på det men varnade mig för att dela innehållet, eftersom New England Conservatory, där Firestonesamlingen förvaras, ägde rättigheterna. Jag måste erkänna att jag inte kunde låta bli att göra en kopia, innan jag skickade kassetten tillbaka till honom, men jag behöll den för mig själv. Jag resonerade som så, att vem skulle få veta om den dök upp i Sverige eller gavs till familjen Björling?

När jag letade igenom Haralds Phonography efter andra TV-framträdanden i USA av Jussi, noterade jag hans framträdande i Ed Sullivans show den 17 februari 1957. Jag lyfte på luren till min telefon på Rhode Island State Law Library och ringde Ed Sullivan Productions och fick kontakt med Carmine Santullo, Ed Sullivans mångåriga sekreterare, som fortfarande hade hand om Ed Sullivans arkiv. Jag förklarade ganska fräckt, att jag skulle resa till Sverige för att fira Jussi Björlings 75-årsdag och skulle vilja ha en kopia av det programmet för att visa vid det tillfället. Han var hjälpsamheten själv. När jag frågade vad det skulle kosta, bad han mig inte bekymra mig om den saken, och att han skulle räkna ut det senare (det kostade mig till slut ingenting, eftersom SVT betalade Ed Sullivan för rättigheterna att visa avsnitten med Björling). Samma morgon som jag skulle resa (den 1 februari), kom en bil från UPS hem till mig i Providence med ett paket, som innehöll den värdefulla kopian av ett program, som ingen hade sett sedan det först sändes. Nu hade jag två amerikanska TV-framträdanden med Jussi i min hand, som man aldrig hade sett i Sverige tidigare.

När väl mitt tidiga morgonflyg hade landat i Sverige på söndagsmorgonen, for jag med bussen till det kyliga Stockholm och checkade in på Hotell Birger Jarl, som låg en kort promenad från Engelbrektskyrkan och huset, där Anna-Lisa Björling hade sin våning. Därifrån prome-

Kendall Svengalis t.h. tillsammans med Lars Björling vid besöket 1986 (Foto: Kendall Svengalis).

nerade jag till Stockholms centralstation och steg på ett pendeltåg till förorten Tullinge, där ett sammanträffande med Harald och hans familj skulle äga rum. För någon som var svältfödd på samtal om Björling var mötet med Harald en ren glädje. Vi tillbringade en stimulerande eftermiddag i hans våning, vi pratade och spelade ovanliga Björlinginspelningar med en delikat måltid som grädde på moset. När jag gjorde mig redo att gå, bjöd Harald in mig till att träffa honom och ta en tur på Sveriges Radio dagen därpå. Naturligtvis bad han mig ta med VHS-kopiorna av de båda amerikanska TV-framträdandena, som jag hade. Jag tyckte det var spännande att bli inbjuden men hade ingen aning om, vilka dörrar detta skulle öppna.

Sedan jag byttat på mig på måndagsmorgonen, utforskade jag NK och flera bok- och grammofonaffärer, innan jag gick över till Operan och köpte biljetter till måndagens och tisdagens föreställningar av Cosi fan tutte och Maskeradbalen, den senare med Nicolai Gedda som Gustav III. Med biljetterna i hand promenerade jag till Sveriges Radio och det planerade mötet med Harald. Jag blev imponerad av hur modernt det var och den omfattande samlingen av ljudinspelningar i Sveriges Radios arkiv. Sedan följde mig Harald längs korridoren till ett kontorsrum, där en av de ledande producenterna och presentatörerna på Sveriges Radio och TV, Per Öhnell, satt. Vad jag då inte visste var, att det var Per Öhnell som hade lett sändningen i TV av Jussis begravning den 17 september 1960.

Harald förklarade för Per Öhnell, att jag hade med mig något mycket speciellt, som aldrig hade visats i Sverige tidigare – videoupptagningar av Jussis amerikanska TV-framträdanden. Pers ögon lyste upp, när jag berättade för honom om programmen från The Voice of Firestone och Ed Sullivan Show, som jag hade, men eftersom de var i NTSC-format, måste de konverteras till PAL-format för att kunna ses i Sverige. Per tog med oss till en studio för

videoproduktion, där överföringarna kunde ske. På vägen dit knackade han på varenda dörr och berättade för alla inom hörhåll, att de skulle få se Jussi i TV för första gången. Snart fylldes rummet med producenter ivriga att få uppleva denna märkvärdiga händelse. Det pirrade i ryggraden på mig av att se den inverkan detta hade på dem, som verkligen uppskattade Jussis konstnärskap och denna unika händelse. Man gjorde flera PAL-kopior åt mig att överlämna till familjen Björling, sedan jag visat dem på Jussi Björlinggården i Borlänge.

Efter arbetsdagens slut, tog Harald mig med till Lars Björlings lägenhet, som bekvämt låg på Strandvägen mitt emot Djurgården. Jag behöver inte säga, att jag inte hade en aning om att jag skulle få möta Jussis son, hustru och dotter. Där i hans vardagsrum tittade vi på de nu överförda videoinspelningarna av de båda programmen. Medan Lars uppmärksam tittade, minns jag att han förklarade för sin unga dotter, att det här var program med hennes farfar, men hon var nog för liten för att förstå betydelsen av det hon såg.

Den kvällen fick jag ett telefonsamtal från Harald med fullständigt oväntade nyheter. Han berättade, att Anna-Lisa ville träffa mig på tisdag morgon. Uppenbarligen hade Lars ringt sin mamma och berättat för henne, att en herre från USA hade "video av pappa". Antagligen bad hon Harald att ta mig till hennes lägenhet på fjärde våningen på Karlavägen [11] bredvid Engelbrektskyrkan, där Jussis begravning hade hållits.

Björlinggården i Borlänge 1981 (Foto: Calle Friedner).

Den stora tegelbyggnaden på Karlavägen är en av de mest imponerande i stan och den, där Anna-Lisa och Jussi bodde tillsammans 1956 – 1960. Jag träffade Harald utanför den imponerande porten, och han ringde på för att annonsera vår ankomst. Det var lite skrämmande att bli inbjuden till den lägenhet, som en gång hade bebotts av Sveriges mest berömda musikpersonlighet och nu beboddes av hans änka och hennes nye man, Ulf Barkman. Vi hälsades hjärtligt och bjöds sitta ner i deras vardagsrum, där jag förklarade hur jag kommit över videoinspelningarna. Jag minns väggarna och pianot prydda med fotografier av musikaliska celebriteter som Gigli och Toscanini. Anna-Lisa gladdes åt att se de här programmen för första gången sedan hon satt i kulisserna, när de först sändes direkt inför en levande publik 1950 och 1957. Jag minns att hon berättade, att Jussi hade känt sig lite obekvämt med att hoppa omkring med medlemmarna av Firestone Chorus, när de sjöng "The Neapolitan Love Song", för detta var något annorlunda mot hur man uppförde sig på operascenen, som han var van vid. Men detta var TV, och han anpassade sig beundransvärt till det nya mediet. Hon berättade också, att det var på Anders födelsedag den 4 februari, och att han hade tänkt ringa honom och gratulera. Eftersom Harald redan hade ordnat med en samling till min ära på Björlinggården i Borlänge på onsdagen, förklarade jag för Anna-Lisa, att jag skulle ta med hennes personliga exemplar av filmerna, när jag återvände till Stockholm. Att träffa Anna-Lisa och hennes man och dela vad som måste ha varit kära familjeminnen är ett av mitt livs mest glada minnen.

Resten av dagen tillbringade jag med att besöka Nordiska museet med dess sagolika samling av föremål, som speglar den svenska kulturhistorien. På kvällen såg jag Maskeradbalen på Operan, och därefter minns jag hur jag promenerade tillbaka till mitt hotell, medan ett lätt snöfall smyckade stadens gator och trottoarer och föll genom ljusstrålarna, som lyste upp Jakobs kyrka. Naturligtvis hade jag ingen aning om vad som skulle hända på dessa gator på kvällen den 28 februari. Statsminister Olof Palme skulle bli nedskjuten alldeles i närheten, när han och hans fru promenerade hem från biografen Grand.

På onsdagsmorgonen hämtade jag en hyrbil nära Centralen för den fyra timmar långa resan till Borlänge. Det snötäckta landskapet var vackert, men jag var mera inriktad på att försöka undvika olyckor i ett främmande land. När jag anlände till mitt mål möttes jag till min förvåning av en samling borlängebor och åtta reportrar från lokaltidningar och TV-stationer, som var där för att hälsa mig välkommen. Som vid de tidigare mötena hade Harald skött alla arrangemang. Reportrarna hade många frågor: Hur länge hade jag varit en Björlingfan? Hade jag några svenska rötter? Ja, jag berättade på min begränsade svenska, att min farmor hade emigrerat från Värmland 1910. Hur hade jag kommit över de här TV-programmen? En tidning utmålade mig t.o.m. som "videodetektiv".

Bilder togs på mig, när jag överlämnade kopior av programmen till kulturchefen, Uno Östberg, som var ytterst gästfri och ledde mig till det lilla museet i Jussi Björlinggården, där jag fick se den blygsamma samlingen. Efter att tillsammans med en hänförd publik ha tittat på filmerna och därefter intagit förfriskningar, följde jag med Uno i min bil till Stora Tuna kyrkogård för att betyga Jussi min aktning. Då hade himlen börjat mörkna – det var februari i mellersta Sverige - och temperaturen hade sjunkit flera grader. Jag hade kvar en resa på fyra timmar genom ett okänt landskap till Årjäng, där jag skulle hälsa på mina släktingar.

Jag har livliga minnen av den slingrande och skogiga vägen. Vid ett tillfälle upptäckte jag, att jag nästan inte hade någon bensin kvar, detta i ett område där bensinstationer var få och låg glest. Till slut hittade jag en obemannad station, som skulle matas med sedlar. När jag misslyckades med det, kom ägaren, som bodde på stationens övervåning, ner och hjälpte mig, och så var jag strax på väg igen. Vilken lättnad! En liten stund senare berättade "WASA" i stora bokstäver, att jag var i Filipstad, John Ericssons födelseplats och den stora brödfabriken Wasas hemvist. Drygt en timma senare anlände jag till Årjäng och min kusins, Lilly-Ann, och hennes makes, Henry, hem. Allt jag kan säga är att resan var långt ifrån den resa genom Sverige under varma, idylliska somrardagar, som jag hade upplevt 1976 och har gjort många gånger sedan dess.

Lilly-Ann bullar alltid upp för sina gäster. Jag slog mig den kvällen ner till en måltid bestående av älgkött, ost, ägg, Wasabröd, smör och andra delikatesser. Men vi hade knappt börjat, när telefonen ringde. Lilly-Ann svarade med ett uttryck av chock och förvåning. "Det är Anna-Lisa Björling till dig". Anna-Lisa ringde för att berätta, att hon inte skulle vara hemma, när jag kom tillbaka till Stockholm, och skulle jag kunna vara snäll och lämna filmerna hos hennes granne en trappa ner. Uppenbarligen hade man i all hast ordnat med en konsert i Stora Tuna kyrka söndagen den 9 februari, där hon, Lars, Ann-Charlotte och Siv Wennberg skulle sjunga. Tyvärr insåg jag, att jag inte skulle kunna vara där, eftersom jag hade bokat resan hem på lördagen, och att ändra bokningen hade kostat för mycket (Harald skickade mig senare en ljudkassett och ett tryckt program). Givetvis glömde aldrig Lilly-Ann den gången Anna-Lisa ringde hem till henne för att få tag på mig. Hon trodde visst att jag måste vara något slags VIP!

På torsdagen tog Lilly-Anns dotter Annette mig runt på en tur runt Årjäng, medan Lilly-Ann passade sina barnbarn Lisa och Sam. När de vaknade från sin middagssöm frågade de: "Var är gubben?" Det har blivit ett familjeskämt sedan dess. Annette kallar mig "Gubben", fast jag då bara var 38, men i ögonen på barnen var jag "gubben".

På fredagsmorgonen for Annette och jag i min hyrbil till Stockholm för att träffa hennes man, Christer, som var med på en möbelutställning i huvudstaden (han äger en möbelaffär i Årjäng). Den kvällen avnjöt vi middag på en av de där trevliga källarrestaurangerna i Gamla stan. Sedan tog vi en kylslagen promenad längs Västerlånggatan med dess många lockande butiksfönster, innan vi satte kurs mot Scandia Park Hotel [numera Hilton] och min sista natt i Sverige. På lördagen tog jag ett tåg till Arlanda och min flygresa tillbaka.

Tack till Harald. Jag fick en enastående upplevelse. Istället för mina blygsamma förhoppningar om att få vara med om några Jussi-relaterade händelser med anledning av hans 75-årsdag eller några operaföreställningar, fann jag mig vara centrum för uppmärksamheten genom att jag hade tagit med videoinspelningar av Jussi i amerikansk TV till Sverige för första gången. Harald hade ordnat så att jag fick träffa Lars och Anna-Lisa Björling och befäst en vänskap, som varat i 36 år. Det kommer jag alltid att vara tacksam för.

KENDALL SVENGALIS
Översättning: Calle Friedner

Hur jag upptäckte Jussi Björling

Vicki Wallshein är född och bosatt i Washington DC och numera pensionerad biomedicinare. (Biomedicinare kartlägger sjukdomars uppkomst, botemedel och behandling). Hon har bott tio år i Europa, varav 18 månader i Sverige. Under sin vistelse i Europa passade hon på att besöka många av de stora operahusen (och några av de mindre också), och detta bara underblåste det operaintresse, som hon fortfarande har. Här berättar hon om hur det väcktes.

Det var när jag påbörjade mitt andra år på University of Virginia med biologi som huvudämne och musik som biämne, och jag hade anmält mig till en kurs, som hette "Opera 101". Första dagen på terminen gav oss vår professor utan kommentarer eller förklaringar ett libretto att följa med i, varpå han satte på en LP-skiva på skivspelaren. Jag tyckte om att kunna läsa de fyra bohemernas samtal i deras vindsvåning men blev mer intresserad, när en sopran gjorde entré och började sjunga tillsammans med tenoren: bådars röster var så vackra! Vid slutet av den första akten med sina duetter hade jag blivit helt fångad i de här melodiernas värld sjungna av dessa röster, som fick en blänkande hög av tårar att samlas på bänkklocket. De andra studenterna gjorde sig klara, medan jag försökte ta mig samman, så att jag till sist kunde fråga professorn, vad vi hade fått höra. Det var RCAs inspelning av La Bohème med Björling och de los Angeles, och operan var skriven av Puccini. Med det hade mitt liv förändrats för alltid, och jag började köpa varenda opera av Puccini och varenda inspelning med Jussi Björling, som jag kunde hitta.

Några år senare, i början av åttiotalet, ökade min besatthet av Jussi, och jag besökte Björlingmuseet och hans grav, träffade och blev god vän med Harald Henrysson i Borlänge och blev permanent medlem i det amerikanska Jussi Björlingsällskapet. Dessutom såg jag på Jussis 74-årsdag Rolf Björling i Tosca i Stockholm, när han bar sin fars scenkostym. Jag såg Ann-Charlotte i Sound of Music och Jussis sonson, Raymond, ge en konsert. Och jag började att få kataloger från Bill Safka Autographs i Forest Hills, NY. I en katalog hittade jag ett program från La Bohème på Metropolitan signerat av Jussi Björling. För mig som just slutat på college verkade priset, som jag minns låg mellan \$1200 och \$1800, extremt, men jag köpte det. Föga anade jag, att detta skulle visa sig vara det fullständiga programmet från Jussis debutföreställning på Met den 24 november 1938, och att alla rollinnehavarna hade skrivit sina autografer på det inklusive dirigenten [Gennario Papi]. Förutom Jussi gjorde soprannerna, som sjöng Mimi [Mafalda Favero] och Musetta [Marisa Morel] också sina debuter på Met.

Jussi Björling i sin loge vid debuten på Metropolitanoperan 1938 tillsammans med operachefen Edward Johnson.

Jussi Björling och Victoria de los Angeles sitter på kanten av fontana di Trevi i Rom (Foto: Parioli).

Låt oss förflytta oss många decennier framåt, när jag hade beslutat att skänka denna skatt till Jussi Björlingmuseet. Men när jag träffade Harald och Stefan Olmars här i [Washington] DC i oktober 2017, förslog de båda, att jag skulle komma till Sverige och överlämna det personligen, så att det kunde få inta en hedrande plats i museets permanenta utställning och där kunna uppskattas av framtida Jussiälskare. Till dess förvarar jag det i ett särskilt "utställningsfodral" hemma, och var gång jag går förbi det, ler jag stort¹.

VICKY WALLSHEIN

Översättning från The Journal of the Jussi Björling Society of USA & UK February 2020: Calle Friedner.

¹ Våren 2022 meddelar Harald Henrysson, att han inte känner till att Vicki Wallshein ännu skulle ha överlämnat programmet till museet. Kanske kan det bli till det nya museum som förhoppningsvis kan komma att öppnas i Stockholm.

Museet – en rapport

När detta skrivs befinner vi oss i slutet av februari. Härordagen promenerade jag över till museet för att "kolla läget". Det var ingen munter syn som mötte mig: tomma montrar, urplockade bokhyllor, travar av flyttkartonger. På bottenvåningen låg några avklädda skyltdockor som berövats sina vackra dräkter. Det kändes som en likbod. Utanför norra gaveln på den gamla läkarvillan tornade blå arbetarbaracker upp sig och höga metallstängsel avskärmade museet från det närliggande före detta Domusvaruhuset. Om några dagar kommer museet att vara helt tomt på föremål som minner om Jussi Björling och förvandlat till byggföretaget NCCs arbetsplatskontor. Under drygt två år framåt ska nämligen Domusvaruhuset tömmas, delvis rivs och byggas

om till Högskolan Dalarna, som beräknas stå färdig hösten 2024. Och vad händer med inventarierna i museet? En hel del, de föremål som ägs av familjen Björling, har redan transporterats till Rättvik för förvaring i väntan på att det på sikt ska kunna byggas upp ett nytt museum i Stockholm. Resten kommer att hamna i källaren på Stadsbiblioteket i Borlänge, ett par hundra meter bort. Om det sedan blir slutförvaring vet troligen ingen i dagsläget, men förutsättningarna för att det ska gå att skapa nya samlingar i bibliotekets lokaler – vilket var ursprungstanken – verkar inte gynnsamma. Kultur- och fritidschefen Patric Hammar hade tänkt sig att flytta de så kallade Hällsjösamlingarna till något undanskymt förråd, men de tankarna stötte på patrull rent juridiskt. De samlingarna får icke flyttas!

Där står vi nu. De storvulna planer som målades upp för ett år sedan, när kommunen fick backa efter den namninsamlingskampanj som initierades av bland andra Jussi Björlingsällskapet, har sjunkit ihop som en misslyckad sufflé och vi är tillbaka på ruta ett. Tablå!

GÖRAN FORSLING

Rummen gapar tomma på museet.
(Foto: Kajsa Thorp Backlund / Borlänge Tidning)

Ekonomibrev

Jussi Björlingsällskapetets Tidning
Per Bäckström
Götgatan 91, 5 tr
116 62 Stockholm

AKTUELLT OM VÅRA PRISTAGARE

En viktig del i Jussi Björlingsällskapetets verksamhet är att vart eller vart annat år utse en pristagare, som med detta på sitt CV förhoppningsvis ska få en hjälp i sin karriär. Vår ordförande har följt upp hur det har gått för pristagarna hittills.

2008 Mats Carlsson. Han arbetar i Radiokören på Sveriges Radio. Det är svårt att spåra några sceniska uppdrag efter 2015. Turiddu i Cavalleria Rusticana tycks vara det senaste operauppdraget. Konserter och kyrkomusikaliska uppdrag verkar förekomma sporadiskt.

2010 Nils Olsson. Han är anställd som korist med smärre solistuppdrag på Malmö Opera. Han sjöng där senast Bacchus i Orfeus i underjorden 2020.

2012 Joachim Bäckström. Joachim har haft några mycket framgångsrika år efter ett uppehåll. Nu är han tillbaka och sjöng titelrollen i Peter Grimes i Brno och Siegmund i Valkyrian i Stockholm under 2021. 2022 rolldebuterar han i titelrollen, Don Carlos, i Verdis opera. Han har fin medvind just nu.

2013 Christian Juslin. Christian, har som så många andra varit förhindrad av pandemin. Hans agent uppdaterar dåligt hans framträdanden, men senaste rollen i Helsingfors var Erik i Den flygande holländaren 2016. Ett antal engagemang har ställts in på grund av Covid 19. Hans senaste uppgift på det internationella planet var tenorstämman i Nionde symfonin av Beethoven, i januari 2022, i Hamburg. Vi hoppas karriären tar ny fart, när operahuset börjar komma igång igen.

2014 Daniel Johansson. Vår ende pristagare som fått titeln hovsångare sig tilldelad, 2018. De senaste åren har inneburit många framträdanden både i Sverige och utomlands. Dessa har inkluderat roller som Pierre i Krig och Fred av Prokofiev, i Genève, Cavaradossi, Don José och Loris i Fedora av Giordano i Stockholm. Titelrollen i Tannhäuser, i Essen. Matteo i Arabella i San Francisco. Hoffmann och Lohengrin på Deutsche Oper, dit han återvänder i maj-juni 2022, när han skall sjunga Elis i Der Schatzgräber av Schreker. Så där rullar karriären på duktigt.

2015 Markus Pettersson. Har haft engagemang på Göteborgsoperan sedan 2016, där han sjungit bland annat Beppe i Pajazzo, Mats i Kronbruden och Gaston i La Traviata. Han har sjungit många konserter, både profana och sakrala. Han gjorde Max i Friskyttan i Norge i november 2021. Karriären går åt rätt håll, sakta men säkert.

2016. Ole Aleksander Bang. Efter ett längre uppehåll efter Anira i Malmö och Ramiro i La Cenerentola i Stockholm, så tycks Ole åter vara på banan, och nu tillbaka i sin hemstad Karlstad och Wermland Opera. Där spelade han Gherardo i Gianni Schicchi och Canio i Pajazzo samma kväll förra året. Mars – April 2022, väntar rollen Hades i Eurydike av Hans Ek. Det verkar som han har reparerat sina blessyrer, där det möjligen tidigare gick lite för fort. Även den högbegåvade behöver skynda långsamt. Det skall bli intressant att följa hans fortsatta vandring.

2017 Bror Magnus Tødenes. 2019-2020 innebar inställda projekt också för Tødenes. 2018 gjorde han Macduff i Macbeth i Toulouse. I Oslo gjorde han Rinuccio i Gianni Schicchi. Alfredo i La Traviata i Stockholm 2019. På Norske Opera gjorde han 2021 Tamino i Trollflöjten, Rodolfo i La Bohème och Titus i Titus mildhet. I mars-april 2022 gör han Camille de Rosillon i Glada Änkan.

2019 Per Lindström. Genombrottet kom med Alfredo i La Traviata, på Norrlandsoperan, 2018. Samma år som Lindström mottog priset, så gjorde han Jonah i Humanoid av Evers, i Bern. 2021 sjöng han Clas Henrik i Tintomara av Werle, på Läckö Slott. Ferrando i Così fan tutte på Malmö Opera under 2020. Under 2022 så väntar Valère i Tartuffe av Mechem, på Norrlandsoperan och Pollione i Norma på Folkoperan.

2021 Tim Augustin. Innan Tim mottog vårt pris, så hade han gjort ett tjugotal roller på Washington National Opera. Han var tenorsolist i Skånes Dansteaters uppsättning av Mozarts Requiem, 2019. Under 2021 sjöng han Tom Snout i En midsommarnattsdröm av Britten. Augustin gör sig nu bekant i Sverige med provsjungningar på våra teatrar och annorstädes. Vi hoppas att hans strävanden resulterar i framtida, tjänliga rolluppgifter.

BENGT KRANTZ